

Destan Söyleme Geleneğinde Zileli Âşık Tâlîbi'nin Yeri

Prof. Dr. Erman ARTUN

Sanat ürünleri, toplumun yapısından soyutlanamaz. Bunlar toplumsal ilişkilerden doğan olgulardır. Her toplumun kendine özgü acıları, sevinçleri, umutları, özlemleri kısacası kendine göre bir iç dünyası vardır. Bu iç dünyanın birikimleri sanat ürünlerinde dile getirilir. Edebî eserler, yaşayan kültür topluluğunun ortak dünya görüşüne ve değerler sistemine göre şekillenir. Âşıkların şiirlerinde Anadolu halkının dünya görüşünün yanı sıra estetik modelleri de temsil edilir (Artun 1996:295-298).

Âşıklık geleneği ve âşık şiiri sözlü kültür ortamının ürünüdür. Bağımsız bir sosyo-kültürel kurum kimliğiyle 16. yüzyılda başladığı kabul edilen gelenek, günümüzde de sürmektedir. Âşıklık geleneği Türk toplumunun bütün sosyo-kültürel katmanlarınca özümsemiş, Osmanlı döneminden günümüze ortak kültürü oluşturan değerleri bünyesinde barındıran kurumlaşmış bir gelenektir (Çobanoğlu 2000: 1).

Âşık, hem döneminde hem de sonraki dönemlerde sesini geniş kitlelere duyurmuş bir sanatçidir. Her edebiyat akımı gibi, âşık şiiri de kendi döneminin zihinsel atmosferinin bir sonucu olarak oluşmuştur. Âşık yaşadığı kültürel ortamla iç içedir, âşık şiiri toplumun ihtiyacına bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Âşık destanları, Türk millî edebiyat geleneğinin en eski şiir formlarından biridir. Ozan-baksı geleneğinden âşıklık geleneğine ve âşık şiirine intikal etmiştir (Çobanoğlu 2000:333). Âşıklar, toplumsal konuları en çok destanlarda işlemişlerdir. Günlük hayatın küçük olaylarından büyük sosyal hareketlere kadar destanlar her türden olayı içine alır.

Âşık edebiyatında destan, âşıkların sevgilerini, kahramanlık olaylarını, günlük olaylarla ilgili kimi durumları ve bazı acıklı olayları anlattıkları konu, anlatım ve ezgi yönüyle farklı olan ve dörtlük sayısı çok olan bir anlatım biçimidir. Destanlarda temel öge belirli bir olaydır. Savaş, deprem, salgın hastalıklar, kahramanlık olayları, aile ilişkileri; toplumsal yergi ya da eleştiriler, öğütler, gülünç olaylar vd. destanların konularını oluşturur. Tek bir olayı işlemeleri, koşmadan uzun olmaları ve özel ezgileriyle diğer koşmalardan ayrılır.

Âşık herhangi bir nedenle destan yazmaya değer bulduğu bir konuyu destanlaştırabilir. Geleneksel kültür kabulleri ve kültür kodları yeni olaylar güncelleştirilerek tekrarlanması ve güncelleştirilmesi esasına dayalı olarak toplumu törelerin değerleri doğrultusunda eğitme gibi işlevi vardır. Destanlar, Türk edebiyatının en eski şiir formlarından biridir. Ozan-baksı geleneğinden âşıklık geleneğine geçmiştir (Çobanoğlu, 2000:333).

Destanlar, âşıkların bir kahramanlık hikâyesini veya bir olayı anlattığı koşma nazım biçiminde yazdığı şiirlerdir. Âşıklar, toplumsal konuları en çok destanlarda işlemişlerdir. Günlük hayatın küçük olaylarından büyük sosyal hareketlere kadar destanlar her türden olayı içine alır. Destanlarda genel temalar yerine belli bir olay veya bazıları kalıplaşmış toplumu derinden etkileyen çeşitli olaylar, hayat sahneleri, yankı uyandıran savaşlar, ayaklanmalar, kıtlık, deprem, yangın, salgın vd. gibi belli konular işlenir. 19. yüzyılın sonlarından itibaren güldürücü, taşlama, tenkit, öğüt ve hiciv öğelerinin hakim olduğu destanlara da rastlanmıştır. Bazı meslek erbabı da destanların konusu olmuştur. Halk gelenekleri ve sosyal düzenle ilgili konularda da destanlar yazılmağa başlanmıştır (Şenel,1994:209, Yetiş, 1994:202, Koz,1985: 95, Koz, 1987: 266).

Destan bir olay çevresinde bulunur. Destanlar hikâye etme temeline dayalı olarak arka arkaya zincirleme biçiminde mantıksal bir düzene uygun olarak anlatılır. Destanlar, diğer nazım türlerinden dörtlük sayısı, ezgi, anlatım ve konu yönleriyle ayrılırlar. Destanlar, 4-120 dörtlük arasında yazılırlar. Diğer türlerde dörtlük sayısı sınırlıdır. Diğer halk şiiri türleri gibi destanlar da özel bir ezgiyle okunur. Bu ezgi, destanı diğer türlerden ayırır. Destanlar, bir olayın şiir boyunca şiire konu olması yönüyle diğer türlerden ayrılır. Destanlarda hikâye etme vardır. Güzellik ve tabiat tasviri yapan destanların dışında duygusal öğelere pek rastlanmaz. Destanlarda önemli olan bir olayın anlatılmasıdır. Çoğunda düzenli bir hikâye etme geleneği görülüyor. Giriş, gelişme, sonuç bölümleri belirgin bir şekilde verilmemiş. Âşıklar kendilerine göre olayın önemli buldukları bir kesitini ön plana çıkartıp işlemişlerdir. Olayın detaylarının aktarılması âşıkların tercihlerine ve olaya bakışlarına göre belirlenir (Esen,1991:30).

Âşıklar destanlarında toplumsal, tarihsel, bireysel olgu ve durumlar karşısında epik-lirik olarak nitelendirebileceğimiz söyleyiş geliştirmiştir. Onlar halkın ortak duygu ve düşüncelerini dile getirmeleri bakımından Türk kültürünün korunmasında kültür taşıyıcıları olarak görev yapmışlardır. Âşıklar dışa dönüktür, siyasal ve toplumsal olaylara karşı duyarlıdır. Tanık oldukları, yaşadıkları ve duydukları olumsuz durumları yargılar eleştirirler (Artun, 2000 a:296).

Âşık destanları yüzyıllarca toplumun haberciliğini üstlenmiş, ezgiyle desteklenmiş şekil ve tür özellikleriyle günümüze taşınmıştır. Destanlar yeni yurt tutulan Osmanlı coğrafyasında oluşan kültürel değişim ve gelişimin toplumsal dokuya yansıma sürecini yapısal ve işlevsel bakımdan anlaşılmasında ve tahlilinde birinci derecede kaynaklardır.

Destanlarda işlenen ne olursa olsun doğrudan doğruya insan ögesi üzerindeki etkilerine değinilir. Destanlar âşığın yaşadığı çağdaki sosyal yapıyı belirlemek açısından önemlidir. Destanlarda toplumun sosyal yapısını, psikolojisini görebiliriz. Bu yönüyle destanlar sosyal tarihe kaynaklık ederler. Destanların arka planında dönemin sosyal, ekonomik çarpıklıkları, yozlaşan değerler karşısında farklı davranış biçimleri sergileyen kişiler vardır.

Hangi edebi gelenekte olursa olsun yaratılan eserlerin, yaratıcıları tarafından eserlerinin yüklenmesini istedikleri işlevleri vardır. Âşık, destanlarında geleneksel anlatımla vermek istediği mesajı işler. Destanlar konu bakımından sınırsızdır.

Âşıklar, destanlarında gördükleri, yaşadıkları ya da duydukları bir olayı bütün ayrıntılarıyla yansıtmazlar. Onlar olayla ilgili görüşlerini açığa vurup sıralarlar. Savaş destanlarında gerçeğe bağlı kalma çabası gözlenir. Gözlemlerini duygulu, heyecan dolu bir anlatımla dile getirirler. Savaş destanlarının bir tarihî olaydan kaynaklandıkları için gerçeklik payı vardır.

Destanlar, dinamik bir anlatım tekniğine sahiptir. Statik yapıda değildir. Destanda anlatımı etkili kılmakta duygunun önemli bir işlevi vardır. Ancak duygu yoğunluğu, bir aşk türküsünde ya da ağıtta olduğu gibi değildir. Destanlar, toplumun değer verdiği kişi ve olayları anlatan, halkı duygulandırıp halkın istek ve umutlarını sergileyen hayati bir yapıya sahiptir. Destanları karakterize eden ve canlı kılan olayların yoğunludur. Âşık, olayı kafasında şekillendirdiği şekliyle belirli noktalara değinerek anlatır.

Bu bildirimizde âşık edebiyatında destan söyleme geleneğini ve bu gelenekte Zileli Âşık Tâlibinin destanlarının yerini incelemeye çalışacağız. Bildirimize konu olan Âşık Tâlibi'nin 5 destanını ve hayatıyla ilgili bilgileri sayın Mehmet Yardımcı'nın "Zileli Âşık Talibi" adlı kitabından aldık (Yardımcı,1989: 36-47).

Zileli Âşık Talibi on sekizinci yüzyıl âşıklarındandır. Zile'de doğmuş ve orada ölmüştür. Zile'de bulunan mezarının taşında ölüm tarihi 1813 olarak yazılıdır (Öztelli, 1944:7-29). Doğum tarihinin 1733 olduğu kabul edilir. Talibî'nin, kahvecilikle geçindiği söylenmektedir. 1776'da ölen, Turhal Şeyhi adıyla tanınan, dini ve tasavvufi eserleri de bulunan Mustafa Efendi'nin halifesidir (Yardımcı, 1989:5).

Tâlîbi Hicaz'a gitmiş hacı olmuştur. Bazıları onu "Âşık Hacı Talibi" olarak adlandırırlar. Âşık Hacı Tâlîbi'yi İstanbullu âşıklar da tanımaktadırlar. Âşık Fedai, Talibi'nin çıraklarından. Fedâî İstanbul'a yaptığı bir gezide Kumkapı'daki sazlı kahveye uğramış, saz çalıp şiir söylemeye başlamış. Bu arada ona Talibi'yi sormuşlar. O da "İstanbul Destanı" adı verilen destanın bir dörtlüğünde şöyle söylemiş;

Dediler mevlidin olur nireden
Dedim ki aslımız olur Zile'den
Dediler Tâlîbi n'oldu oradan
Dedim bir Fatiha ihsan İstanbul (Yardımcı-İvgin, 1983:24).

İstanbul'da tanınmış olması onun güçlü bir âşık olduğunu bize göstermektedir. Tâlîbi'nin çırakları Âşık Fedâî, Âşık Raşit ve Âşık Esat'dır.

Mezar taşında şu dörtlük yazılıdır.

Ben garip başım garip
Sılada eşim garip
Ölsem mezara girsem
Mezarda taşım garip (Yardımcı,1989: 6).

Zileli Âşık Tâlîbi'nin beş destanını inceledik.

1. Nasihat Destanı

Âşık şiirinde öğretici, öğüt veren destanlara nasihat destanları adı verilir. İnsanları doğru yöne yöneltmek kötülüklerden korumak amacıyla çağlar boyu süzülerek gelmiş deneyimlerin âşıklar tarafından halka aktarılmasıdır. Destanlar bir şeyi öğretmek, bir düşünceyi tanıttıp yaymak için yazılan şiirlerdir. Âşıklarda öğretici olmak yaygın bir nitelik olduğu için âşıkların çoğunda az veya çok öğreticilik özelliği vardır. Âşıklar yaşadıkları toplumun sözcüleridir. Toplumsal değerlerden ödün vermezler, ahlakçıdırlar. Onlar güncel toplumsal olayları göndermeler yaparak halkı barış sevgi, kardeşlik vd. gibi insanlığın ortak paydalarında duyarlı kılmak için uyarırlar, yönlendirirler (Artun,2005:172).

Âşıkların öğütleme türü destanları işlevsellikten, şairanelikten uzaklaşır. Destanlar yer yer öğüde boğulur. Sanat ikinci plana itilir. Nasihat destanlarında atasözleri, deyimler, ayetler hadisler, din ulularının sözleri geniş yer tutar.

Zileli Âşık Talibi'nin Nasihat Destanı 12 dörtlükten oluşmaktadır. Zileli Âşık Talibi bu nasihat destanında toplumun ve kişilerin aksayan yönlerini sıralayarak iyiyi doğruyu güzeli göstererek yol gösterir.

Âşık Talibi ilmi öğrenmek için âlimlere danışılması gerektiğini, bilim yolunda olanlarla yarışılması gerektiğini, aksi halde yerinde sayılacağını, boş oturacağına bedava çalışılmasını akmasa da damlayacağını söyler. Âşık destanda Allah'ı bilen kendini de bileceğini, nefesine hakim olacağını söyler. Allah'ı tanımayanın nefsinin gümüşlü zurnaya heves eden garip çingeneye benzetir. Kimsenin hakkının alınmamasını aksi durumda bunun boynunda borç olacağını söyler. Büyüklerin küçüklere iyi örnek olması gerektiğini "Kurt büyüğünden gördüğünü yapar." "Keçinin çıktığı yere oğlağı da çıkar." diyerek atasözleriyle öğütlerini pekiştirir. Bir insanın mayası temiz değilse ne söylene para etmez. İnsanın aslı neyse odur. Âşık Talibi bunu "Bin yağ dökse darıdan bakla olmaz." "Şapı kaynatsan da şeker olmaz" diyerek anlatır. "Önündeki mertegi görmez de başkasının gözünde çöp arar." Bunu yardan atlarken keçinin arkan gözüktü diye koyunla eğlenmesi üzerine koyunun keçiye "Senin hep açta ya" demesi hatırlatılır. Âşık öğütlerine devam ederek bazı insanlar vardır ki hırsızlık ve arsızlıkla senin malını sana satarlar deyip bu tür insanları yerer.

Âşık destanı "Alana, anlayana bir söz yeter". diyerek bitirir. Âşık edebiyatında âşıkların en önemli işlevlerinden biri de öğüt vererek halkı eğitmektir. Bu destanda bunun güzel bir örneğini görüyoruz.

İlim öğren işin âlime danış
Haldaşını bul da halinle yarış
Avare yatma da tek boşa çalış
Yine akmazsa da damlar demişler (1/4)

Varsan bir zalimin eteğin tutsan
Yine aldanırsın oynasan ütsen
Darıdan bakla olmaz bin yağ dökse
Şap(1) kaynatsan olmaz şeker demişler (1/8)

2. Peygamberler Destanı

Zileli Âşık Talibi bu destanında bazı peygamberleri sıralayarak övgülerini yapar, onların adlarını anar. Çağrışım yoluyla onların yaşamlarından kesitleri hatırlatır.

Zileli Âşık Talibi ilahi aşk yoluna girilince önce pirin olması gerektiğini söyler. Arifçe söz etmenin yolu bir pire kapılanıp irşad olmaktır. Destanda Adem, İbrahim, İsmail, İshak, Yakup, Yusuf, Davut ve Yunus Peygamberlerden söz eder. Birkaç örnek verirsek İbrahim Peygamberin Kâbe ve kurban olayı hatırlatılır.

Âşık tarikine girdim der isen
Gel evvel pirinden kimdir haber ver
Arifane kelâm edelim dersin
Görelim üstazın kimdir haber ver (2/1)

Beyt-ül Mükerrerem'i yaptı
İbrahim İsmail'i kurban et dedi
Rahim Koç kurban gönderdi yerine
Ol koçu gönderen kimdir haber ver (2/4)

Nesl-i İbrahim'dir İshak ve Yakup
Karındaşı anın canın bırakıp
Huda halk eyledi Yusuf'u mahdud
Kapıya çağırın kimdir haber ver (2/5)

3. Yer İle Gök Destanı

Âşık edebiyatında bir âşığın kış ile yaz, dağ ile ova, kız ile gelin, ay ile güneş, evli ile bekar, yer ile gök ruh ile gönül gibi iki varlığı sırasıyla birer dörtlükte konuşurmasıyla oluşan bu tür şiirlere "demeli", "demeli deyiş", "demeli destan" adı verilmektedir (Albayrak, 2004:118). Demeli destanlar ibret verici ve halkın düşüncelerini yansıttıkları için önemlidir.

Zileli Âşık Talibi bu destanında yer ve göğü karşılıklı konuşurur. Destan yer ve göğün çekişmesine dayanır. Destandan birkaç örnek verelim.

Gök:" Âlemi benden seyredebilirsiniz"
Yer: " Yedi iklim köşe meydan bendedir"

Gök:" Gece gündüz bendedir,haftalar,aylar,yıllar bendedir"
Yer: " Çöller dağlar, beller, ırmaklar, öten bülbüller, açan güller, bağ bahçe bendedir"

Gök:" Bulutlar gökyüzünün narasından parça parça olup felekler inler, havada çakan binlerce şimşek, fırtınalar kar ve yağmur bendedir."

Yer:" İnsanları yedikleri, içtikleri ekmek ve su bendedir. Nuh'un gemisinin geçtiği yedi okyanus bendedir."

Gök:" On iki makam mertebe denizler durur öylece yıldızların doğduğu gök bendedir."

Yer:" Şehirler, Mekke, şifa veren zezem suyu, bunca kutsal ziyaret yeri bendedir."

Yerin göğün birbiriyle bahsi var
Gök der ki âlemi seyran bendedir
Yer der ki gör bende ne var âşikâr
Yedi iklim köşe meydan bendedir (3/1)

Gök der ki dembedem Leyâl-i enhar
Enharlar içinde evkat-ı ezhar
Haftalarla aylar seneler her bar

Benimle bilünür devam bendedir (3/2)

4. Yaş Destanı

Âşık şiirinde genellikle insanın ana rahmine düşmesinden itibaren ortalama yüz yaşına kadar insan ömrünün aşamalarını yıllara göre karakterize ederek anlatan destanlara "yaşname" adı verilir. Yaşnamelerde insandaki değişiklikleri ifade eden özellikleri yanında öğüt veren yönleri de vardır. Bu tür yaşname destanlar dini karakter taşırlar.

Zileli Âşık Talibi bu destanında insan ömrünün aşamalarını anlatır. Birkaç örnek verelim.

"İnsanın nasıl doğduğunu düşün, vücudunla kibirlenme"

"Allah 120 günde insanın cismine can verir."

"İnsan dokuz ay dokuz gün dokuz saatte doğar."

"Altı ayda, güler iki üç yaşında dillendir."

" On yaşında bülbül gibi şakır."

" On iki yaşında gören dilek tutar."

" On üç on dört yaşında melek gibidir."

" On altısında civan olur."

" On yedisinde akranına aman vermez."

" On sekiz on dokuzunda yaman olur."

" Yirmi yaşında evlenir."

" Yirmi beşinde akli başına gelir."

" Otuzunda mert olur."

" Otuz beşinde hünerli olur."

" Kırk yaşında kahraman olur."

" Ellisinde kararsız yürür."

"Altmışında az görür."

" Yetmişinde yıkılacak yer arar."

" Sekseninde pir yaşlı olur."

" Doksanında eksilir."

" Yüzünde yemeden içmeden kesilir."

" Yüz onda ayakları basmaz."

" Yüz yirmide hayat tamam olur."

On üç on dördünde sanki bir melek
On beş'te başına su koyar felek
On altıda gayet nevcivan olur
On yedi'de vermez akrana aman (4/9)

On sekiz'de on dokuz'da pür yaman
Yirmi yaşında evlenür heman
Yirmi birinde de mihriban olur

Yirmi beş'inde gelir aklı başına (4/10)

5. Beğenmez Destanı

Destanlar, bir olayın şiir boyunca şiire konu olması yönüyle diğer türlerden ayrılır. Destanlarda hikaye etme vardır. Bu tür destanlar âşıkların yergi amacıyla yazdığı destanlardır. Toplumdaki aksaklıkların kişi üzerinde yansımalarının yerilmesidir.

Zileli Âşık Talibi bu destanında toplumdaki ve kişilerdeki ahlaki yapıya uygun olmayan kendini beğenip kendisinden başkalarını beğenmeyip eleştirip alay konusu yapanları eleştirerek taşlar.

Âşıkların bu tür destanları sosyal normları düzenleyen bir nitelik kazanmıştır. Âşık şiirinin lirizmden uzak gerçekçi yönü bu destanlarda ortaya çıkar. Bu destanlar âşık edebiyatının işlevsel bir yönü olduğunu gösteren en güzel örneklerdir.

Zileli Âşık Talibi'nin destanından örnekler verelim.

" Olgun olmayan insan kendini beğenir başkasını beğenmez. "

" İman ve anlayış sahibi olmayanlar insanları beğenmez."

" Kendi özünü, sözünü bilmeyenler kimseyi beğenmez. Tavus kuşunun tüyleriyle süslü kaftanı beğenmez."

" Temiz geçinir elbisesi boydan boya lekeli." "

" Bir kahve için çekinmeden beş konak gezer, rafında merhem çanağı yoktur ama kahvehanelerde fincan beğenmez."

" Evinde kapsız yorganla oturur ama misafirlikte yorgan beğenmez."

" Yerini beğenmez köşe gözler, halka yük olur köşe beğenmez."

" Dağda kara çadırda kışlar, şehre gelir ev beğenmez."

" İyiler iyiyi, kötüler kötüyü bulur. Altının değerini sarraf bilir."

Kayıt etmeyen iştigal yapağı
Bir kahve için gezer beş konağı
Rafında olmayan melhem çanağı
Kahvehanelerde filcan beğenmez (5/5)

Diyeneksüz adam çok olur ilde
Yalana taş diker bu çekmez dilde
Evinde küsülür kötü mitilde
İle mihman olsa yorgan beğenmez (5/6)

Yolun bilmez elinizi izleyen içine
Uymaz taşrasın yüzleyen
Yerini bilmeyip köşe gözleyen
Halka sıklet iken köşe beğenmez (5/7)

Ömründe seçmeyen karayı akta
Girse taata düşer bahçede bağda
Kara çadır ile kışlayan dağda

Gelür şehirlerde evin beğenmez (5/8)

Sonuç:

Zileli Âşık Tâlibi, halk üzerinde derin izler bırakan konularda yazdığı destanlarında halkın duygu ve düşüncelerine tercüman olur. Dönemine ışık tutar. Âşık'ın destanları dönemin sosyo-kültürel şartlarını belirlemekte yardımcı olacaktır. Destanların arka planında dönemin sosyal, ekonomik çarpıklıkları, yozlaşan değerler karşısında farklı davranış biçimleri sergileyen kişiler vardır.

Zileli Âşık Tâlibi, birçok konuda destan yazarak geniş bir perspektifi olduğunu göstermiştir. Âşık toplumsal konulara duyarlıdır. Ayrıca toplumsal olayların arka planında insan ilişkilerini görüyoruz. Destanlarından âşığın yaşadığı dönemin halk kültürüne ait bilgiler ediniyoruz. Savaş destanlarında tarih kitaplarının yazmadığı bazı gerçekler yer almıştır. Âşık bu destanlarda olayları anlatırken ayrıntıları gözden kaçırmamıştır.

Zileli Âşık Tâlibi destanlarında halkın içinde bulunduğu ortamı ve ruh halini anlatarak döneme ışık tutar. Halkın durumunu yaşanan felaketleri anlatarak döneme tanıklık eder. Tâlibi'nin destanlarında şehir hayatına ait kesitler vardır. Yazıldığı zamandaki kültür hayatına ait belgeleri destekleyecek bilgilere rastlanır. Âşık, sosyal hayata ait bilgiler vererek şehir tarihi araştırmacılarına kaynaklık eder.

Zileli Âşık Tâlibi'nin destanları; söylendiği dönemin sosyal yapısını, halkın psikolojisini, düşüncesini, yaşayışını, inançlarını, duygularını yansıtması yönüyle sosyal tarihe kaynaklık eder. Sonuç olarak destanlar, söylendiği dönemin sosyal yapısını, halkın psikolojisini, düşüncesini, yaşayışını, inançlarını, duygularını yansıtması yönüyle sosyal tarihe kaynaklık ederler diyebiliriz.

ÂŞIK ZİLELİ TÂLİBİ'NİN DESTANLARI (Yardımcı,1989: 36-47).

1. Nasihat Destanı

Gayreti imandan sayan âkiller
Mânidedir konar göçer demişler
Bir kararda durmaz deyen kâmiller
Çarmıhlı değildir döner demişler

İlim öğren işin âlime danış
Haldaşını bul da halinle yarış
Avare yatma da tek boşa çalış
Yine akmazsa da damlar demişler

Bilir Rabbisini kendüyi bilen
Boş yere çalışır efvaha yelen
Çay sıra gidip de iz sıra gelen
Keybatta danayı güder demişler

Bilmez Rabbisini nefsin bilir de
Gümüş boru çalar kıpti olur da
Yurdundan usanan bir dem gelir de
Dağdaki bağdakini kovar demişler

Ara bul kalmasın boynunda deyin
Nerden soyundunsa oradan geyin
Kelleden umulan dalaz bir beyin
Gönül umduğuna küser demişler

Aksine dönmeden dâim revişler
Hakk'ı terk eyleyip çekme teşvişler
Kurt da ulusundan gördüğün işler
Keçinin çıktığı yere oğlağı çıkar demişler

Mâyesiz âdeme kâr etmez sözler
Yalpak da kaypağın kardağın düzler
Hezenin görmez de il çöpün gözler
Keçi de koyuna güler demişler

Varsan bir zalimin eteğin tutsan
Yine aldanırsın oynasan ütsen
Darıdan bakla olmaz bin yağ dökse
Şap(1) kaynatsan olmaz şeker demişler

Eğer düşünürsen gümrahın kastın
Daima şer işe uzatır destin
Söyletme kötüyü topraktan üstün
Kurdama elbette kokar demişler

Sirkatin kapısı pirsizlik ile
 Temenna ederek arsızlık ile
 Bazı âdem vardır hırsızlık ile
 Senden alır sana satar demişler

Üstada mürüvvet şakirde tâat
 Marifet yolunda verdim nihayet
 İki kere olmaz sağıra kamet
 Söyledikçe sohbet uzar demişler

Tâlibî Hak deyen geride kalmaz
 Gavvas olmayanlar deryaya dalmaz
 Ana dürr-i meknûn okusan bilmez
 Alana bir çift söz yeter demişler

2. Peygamberler Destanı

Âşık tarikine girdim der isen
 Gel evvel pirinden kimdir haber ver
 Arifane kelâm edelim dersen
 Görelim üstazın kimdir haber ver

Âdem'i halketti türabdan Bari
 Kim tâlim eyledi ilm-ül esmayı
 Adem'e emretti Cibril igvayı
 Şeytanın refiki kimdir haber ver

Nesl-i Âdem geldi dünyaya doldu
 Azrail bunlara musallat oldu
 Evvelâ onlara kim kail oldu
 Kailin meftunu kimdir haber ver

Beyt-ül Mükerrerem'i yaptı
 İbrahim İsmail'i kurban et dedi
 Rahim Koç kurban gönderdi yerine
 Ol koçu gönderen kimdir haber ver

Nesl-i İbrahim'dir İshak ve Yakup
 Karındaşı anın canın bırakıp
 Huda halk eyledi Yusuf'i mahdud
 Kapıya çağırın kimdir haber ver

Zindandan çağırıldı getirdi Rebban
 Pederin haberin getirdi giryan
 Kendisine vezir eyledi sultan
 Gömleğin getiren kimdir haber ver

Davut'a verildi divan-ı âyet
Yunus her nutkunda bulmuştu necat
Hazret-i Süleyman tahta makamat
Ederek seçildi kimdir haber ver

Hakk'a çok teşekkür minnet
Huda'ya nebiye hem müçtebay
Salât ile selâm ol Mustafa'ya
Evvel iman eden kimdir haber var

Tâlibî'yim hakikattir kelâmım
İtimadın olsun yoktur hilâfım
Dahi vardır âşık sana sualim
Feleklerden geçen kimdir haber ver

2. Yer İle Gök Destanı

Yerin göğün birbiriyle bahsi var
Gök der ki âlemi seyran bendedir
Yer der ki gör bende ne var âşikâr
Yedi iklim köşe meydan bendedir

Gök der ki dembedem Leyâl-ü enhar
Enharlar içinde evkât-ı ezhâr
Haftalarla aylar seneler her bar
Benimle bilünür devam bendedir

Yer der ki sahralar dağlarla beller
Çağlayıp akmakta ırmaklar seller
Ötüşür bülbüller açışır güller
Bütün olmuş bâğ u bostân bendedir

Gök der ki bulutlar olurlar çâk çâk
Ra'dın na'rasından iniler eflâk
Çakar havalarda bin türlü şimşek
Fırtınalar berf-ü bârân bendedir

Yer der ki muhtelif ins-ile nânım
Yenüp içilmekte ab-ile nânım
Yeşil zebercetten kaktur dört yanım
Keş-i Nuh yedi umman bendedir

Gök der ki on iki makam meratip
Deryalar durur öylece acaip
Bî-hicâb doğmakta bunca kevakip
Seb'(a)-i seyyare-i tâbân bendedir

Yer der ki bilâdlar Mekke-i vefa
 Meylim var ahzerim mürüvvet safâ
 Babüsselâm mügan-i zemzem şîfâ
 Bunca ziyaret beyt-i yezdan bendedir

Gök der ki kat be kat meleklerimle
 Hep beta arşda beytü'l ma'mûr müheyyâ
 Kürsü kalem mağripleri müntehâ
 Levh-i mahfuz arş-ı rahmân bendedir

Yer der ki Ademle Havva mükerrem
 Anlardan havasla geldi müselleme
 Her müminin kalbi arş-ı muazzam
 Bu denlü maarif insan bendedir

Gök der ki açıktır dergâh-ı izzet
 Bî-hadd-i payândır derya-yı rahmet
 Bürr-ü şehri kevseri hem sekiz cennet
 Rıdvan-ı kasr huri gılman bendedir

Yer der ki camiler hazır âmâde
 Hafızlar okurlar Kur'an âzâde
 Temekkün ederler âhir me'vade
 Ehl-i cennet ehl-i iman bendedir

Gök der ki lâ yuhsâ dü cennetleri
 On sekiz bin âlem bereketleri
 İdris ile İsa Hazretleri
 Ali makamları elân bendedir

Yer der ki kurulur yarın yevmüddin
 Yine icra olur ahkâm-ı metin
 Enbiya-yı mürselde kıldır mekin
 Hususa Ahmed-i Zîşan bendedir

Gök der ki eyvallah bu kavlin tamam
 Anunçün halk oldu dü cihan enâm
 Koymadın söz bende hasılı kelâm
 İstirab-ı aşk anbean bendedir

Tâlibî arif ol seyret her yana
 Hakk'a zikret fikrin yetsün izana
 Muhabbet nüshasın yazdın irfana
 Arzuhal etmeğe nalân bendedir

4. Yaş Destanı

Yoktan var edip seyredin âlemi
 Âdemi yaratır ne seyran olur
 Tekdire tedbirler yazınca nemin
 Hem üçler bais - i amiran olur

Nasıl vücut buldun fikreyle seni
 Ne terkipte gördün kibretme teni
 Çezilür damarlar rahmin er meni
 Kırk günecek bir uyuşmuş kan olur

Melek alur ele hazrete karşı
 Ne emreder eyler kuvvete bazu
 Anı bünyat eder gerer er banu
 Kimi şaki kimi sâidân olur

Demişler azayı firiştah düzer
 Velâkin suretin Hak düzer yazar
 Anın için nice eylerler nazar
 Esrar bir bir ile imtehan olur

Ol vakt olur ilik sümük damar kan
 Yağ ten deri bulur canı nümayan
 Yüz yirmi bir günde kurulur payan
 Taalâ ruh verir cismi can olur

Hâmile fehm eyler ânı halette
 Dokuz ay dokuz gün dokuz saatte
 Doğar bu cihana iş figan olur
 Kırk günecek ağladıkça hal diler

Altı ay ses alur birinde güler
 İkisin üçünde dil olur meler
 Beşin altısında hop lisan olur
 Yedisinde varup mektebe okur

Sekiz dokuzda nur gibi balkır
 On yaşında bülbül misali şakır
 On birinde ruhtar el kavan olur
 On ikide görenler eyler dilek

On üç on dördünde sanki bir melek
 On beş'te başına su koyar felek
 On altıda gayet nevcivan olur
 On yedi'de vermez akrana aman

On sekiz'de on dokuz'da pür yaman
 Yirmi yaşında evlenür heman

Yirmi birinde de mihriban olur
Yirmi beş'inde gelir akli başına

Olursa mert olur otuz yaşında
Ehli hüner olur otuz beşinde
Kırk yaşında gayet kahraman olur
Elliyece şeci yürür bi-karar

Başlar altmışında görmeye zarar
Yetmişinde yıkılacak yer arar
Sekseninde pirlük hep ayan olur

Doksanında gündün güne eksilür
Yüz yaşında yevmiyesi kesilür
Yüz onunda ayakları basulur
Yüz yirmi'de gayet perişan olur

Yüz yirmi ikiye varup gayrette
Ânâsır tamam olur ol halette
Aç gözün bekâya göçer elbette
Her yiğit bu halli pir-i fân(i) olur

Tâlibî bu remzi hoş bilür erler
Zî-rûhlar hep ölür boş kalur yerler
Yine halk dirilür genç olur pirlük
Kuran Hak mahşerin bir divan olur

5. Beğenmez Destanı

Kâmil görüp kâmil insan olmayan
Beğenür kendüyü insan beğenmez
Tiyetinde i'man iz'an olmayan
Basiretsiz ehl-i iz'ân beğenmez

Hilyeynen çuha yeter yoğununda
Tuzağın bek tutar bey toğurunda
Kırmızı ister saman buğununda
Has çiçek boyası elvan beğenmez

Eylemeyen kendi özün hayali
Lafzını bilmeyen bilmez me'ali
Uryanlık çekmeyen tavus misali
Silkünür dembedem kaftan beğenmez

Tahirin geçinur boy boya leke
Utanmaz ki tuta lisanın çeke
Gen günde dünyaya sığmayan leke
Dar günde sığmaya kâmil beğenmez

Kayıt etmeyen iştigal yapağı
 Bir kahve için gezer beş konağı
 Rafında olmayan melhem çanağı
 Kahvehanelerde filcan beğenmez

Diyeneksüz adam çok olur ilde
 Yalana taş diker bu çekmez dilde
 Evinde küsülür kötü mitilde
 İle mihman olsa yorgan beğenmez

Yolun bilmez elinizi izleyen içine
 Uymaz taşrasın yüzleyen
 Yerini bilmeyip köşe gözleyen
 Halka sıklet iken köşe beğenmez

Ömründe seçmeyen karayı akta
 Girse taata düşer bahçede bağda
 Kara çadır ile kışlayan dağda
 Gelür şehirlerde evin beğenmez

Eyiler eyiyi kem kemi bulur
 Altunun ayarın mihengi bilür
 Herkese tuttuğu iş yahşi gelür
 Tesellümün tayanını beğenmez

Deve dizi zan eyleyen dizini
 Geyik izi sanan tavşan izini
 Gönlüne koysalar çingen kızını
 Bey diler varmaya oğlan beğenmez

Doğru yolu koymuş eğriye gider
 Günde bir eğreğin sığırın güder
 Ahşamadak elin atını güder
 Katırlar sahibi şarban beğenmez

Tâlibî tevekkül eyle süphana
 Sen sana nazar kıl bakmaya bana
 İrfanın öğüttür sözün nadana
 Nadanı söyletsen irfan beğenmez

Kaynakça:

Albayrak, Nurettin,2004, Ansiklopedik Halk edebiyatı Terimleri Sözlüğü, LM Yayınları, İstanbul.

Artun, Erman, 2005, **Âşıklık Geleneği ve Âşık Edebiyatı**, İstanbul, Kitabevi Yayınları.

....., 1996 a, **Günümüzde Adana Aşıklık Geleneği ve Âşık Feymani**, Adana, Hakan Ofset.

....., 1996 b, “Adanalı Aşıkların Şiirlerinde Kıbrıs Barış Harekatı”, **Kıbrıs Araştırmaları Dergisi**, 2-4, Gazimağusa.

.....2000 a, “Osmanlı-Türk Kültüründe Âşık Şiirinin Belirleyici Rolü”, **Adana Halk Kültürü Araştırmaları**, Adana, Epsilon Ofset.

....., 2000 b, “Günümüz Adana Aşıklık Geleneğinde Nasihat (Öğütleme)”, **Balıkesir Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri**,Balıkesir.

....., 2000 c, “Adana Aşıklık Geleneğinde Yiğitleme (Yiğit Üstüne Türkü)”, **Adana Halk Kültürü Araştırmaları**, Adana, Epsilon Ofset.

.....,2000 d, “19.yy.Osmanlı Dönemi Ortadoğu'nun Sosyal Tarihine Bir Kaynak:Âşık Esrari'nin Vehhabi Destanı”, **Folklor ve Edebiyat Dergisi**, S.23, Ankara,Ürün Yay.

.....,2000 e, “Prizrenli Âşık Ferki'nin Destanları “, 3. **Uluslar Arası Kıbrıs, Balkanlar,Avrupa Türk Edebiyatları Sempozyumu Bildirileri**, KKTC.

Çobanoğlu (Özkul), 2000, **Âşık Tarzı Kültür Geleneği ve Destan Türü**, Ankara, Akçağ Yay.

Esen (Ahmet Şükrü), 1991, **Anadolu Destanları** (Haz. P.N.Boratav, F. Özdemir), K.B.Yay.

Ankara

Koz (M. Sabri), 1985,” Âşık Edebiyatında Destan ve Destan Konuları”, **Türk Halk Edebiyatı ve Folklorunda Yeni Görüşler 2**, Konya.

....., 1987, “Âşık Edebiyatında Destan”, **Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, İstanbul

Özdemir (Fuad) , 1991, “ Anadolu Destanlarının Biçimleri ve Çeşitli Temaları”, **Anadolu Destanları**, Ankara.

Öztelli, H.Cahit : **Zileli Şairler**. Vilâyet Matbaası 1944 s. 7-29.

Yardımcı Mehmet - İvgin Hayrettin: **Zileli Fedâî**. Ayyıldız Matbaası AŞ. Ankara 1983, s.24

Yardımcı Mehmet, **Zileli Âşık Talibi**, 1989, İstanbul

Yetiş (Kazım), 1994,” Destan”, **TDV İslam Ans.C.6**, İstanbul.